

соціально-економічних та екологічних особливостях, з урахуванням яких основними цілями сталого розвитку є [1]:

- економічне зростання – формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, забезпечення можливостей, мотивів і гарантій праці громадян, якості життя, раціонального споживання матеріальних ресурсів;
- охорона навколишнього природного середовища – створення громадянам умов для життя в якісному навколишньому природному середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорозмаїття, реалізація екологічного імперативу розвитку виробництва;
- добробут – запровадження єдиних соціальних стандартів на основі науково обґрунтованих нормативів бюджетної забезпеченості одного жителя з урахуванням регіональних особливостей;
- справедливість – встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя;
- ефективне використання природних ресурсів – створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни та їх збереження для майбутніх поколінь;
- стабілізація чисельності населення – формування державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення, надання всебічної підтримки молодим сім'ям, охорона материнства і дитинства;
- міжнародне співробітництво – активна співпраця з усіма країнами і міжнародними організаціями з метою раціонального використання екосистем, гарантування безпечного і сприятливого майбутнього;
- освіта – забезпечення гарантій доступності для одержання освіти громадян, збереження інтелектуального потенціалу країни.

Висновки та пропозиції. 1. Констатовано, що концепція сталого розвитку з'явилася в результаті синтезу трьох наукових напрямків: економічного, екологічного та соціального.

2. Здійснено аналіз генезису теорії та методології дослідження сталого соціально-економічного розвитку регіонів.

3. Розкрито призначення базових теорій та концепцій регіонального розвитку, зокрема, концепції сталого розвитку, концепції економічної безпеки, концепції людського розвитку, теорії кластеризації економіки, просторово-територіальної теорії “центр-периферія”, теорії конвергентно-дивергентного розвитку територій, теорії вибору сценаріїв розвитку, теорії системної динаміки.

4. Доведено, що в умовах сьогодення для дослідження проблем ресурсного забезпечення сталого регіонального розвитку доцільно використовувати економіко-екологічний підхід, що передбачає наявність початкової стадії сталого розвитку – підтримуваний розвиток, тобто розвиток, що підтримується за рахунок ефективного економічного функціонування системи і має на меті оптимізацію співвідношення „економіка-екологія”.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Поняття “концепція сталого розвитку”, “теорія кластеризації економіки” / Вільна енциклопедія (Вікіпедія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>. — Назва з екрану.
2. Гаджиев Ю.А. Неокласические и кумулятивные теории регионального экономического роста и развития / Ю.А. Гаджиев // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера : электронный вестник СыктГУ. — 2008. — Вып. № 1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://koet.syktu.ru/vestnik/2008/2008-1/1/1.htm>. — Заглавие с экрана.
3. Лібанова Е.М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз: моногр. / Ред.: Е.М. Лібанова; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. — К., 2007. — 327 с.
4. Фоміна М.В. Сталий розвиток економіки в умовах глобалізації: теорія і методологія: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.01 / М. В. Фоміна ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2010. — 40 с. — укр.
5. Богорад О.Д. Регіональна економіка : словник-довідник / О.Д. Богорад, О.М. Тевелєв, В.М. Падалка та ін. — К. : НДІСЕП, 2004. — 346 с.

УДК 334.735

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ УЧАСТІ ПАЙОВИКІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Гринюк Н. А., к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного торговельно-економічного університету (Україна).

Гринюк Н. А. Сутність економічної участі пайовиків та її роль у забезпеченні діяльності кооперативних організацій.

Досліджено змістовність категорії «економічна участь пайовиків» організацій споживчої кооперації. Проаналізовано взаємозв'язок економічної, соціальної та контрольної функцій економічної участі пайовиків в діяльності споживчого товариства. Досліджено світову практику типів економічної участі пайовиків у функціонуванні кооперативних об'єднань. Запропоновано склад системи економічної участі членів споживчого товариства. Виокремлено види економічної участі пайовиків в діяльності кооперативних організацій. Визначено результати економічної участі членів кооперативних об'єднань. Визначено форми винагороди за економічну участь пайовиків в діяльності підприємств споживчої кооперації. Розроблено класифікацію форм економічної участі пайовиків у функціонуванні організацій споживчої кооперації. Обґрунтовано роль економічної участі пайовиків в діяльності споживчого товариства.

Ключові слова: споживча кооперація, пайовик, економічна участь членів споживчого товариства, функції економічної участі, форми економічної участі, результати економічної участі, форми винагороди за економічну участь.

Гринюк Н. А. Сущность экономического участия пайщиков и его роль в обеспечении деятельности кооперативных организаций.

Исследовано содержание категории «экономическое участие пайщиков» организаций потребительской кооперации. Проанализирована взаимосвязь экономической, социальной и контрольной функций экономического участия пайщиков в деятельности потребительского общества. Исследована мировая практика типов экономического участия пайщиков в функционировании кооперативных объединений. Предложен состав системы экономического участия членов потребительского общества. Выделены виды экономического участия пайщиков в деятельности кооперативных организаций. Определены результаты экономического участия членов кооперативных объединений. Определены формы вознаграждения за экономическое участие пайщиков в деятельности предприятий потребительской кооперации. Разработана классификация форм экономического участия пайщиков в функционировании организаций потребительской кооперации. Обоснована роль экономического участия пайщиков в деятельности потребительского общества.

Ключевые слова: потребительская кооперация, пайщик, экономическое участие членов потребительского общества, функции экономического участия, формы экономического участия, результаты экономического участия, формы вознаграждения за экономическое участие.

Hrynyuk N. Essence of economic participation of shareholders and it's place in providing of activity of co-operative organizations.

The richness of content of category «economic participation of shareholders» of organizations of consumer co-operation is analyzed. Intercommunication of economic, social and control functions of economic participation of shareholders in activity of consumer society is analyzed.

World practice of types of economic participation of shareholders in functioning of co-operative associations is analyzed. Composition of the system of economic participation of members of consumer society is offered. The types of economic participation of shareholders in activity of co-operative organizations are distinguished. The results of economic participation of members of co-operative associations are certain. The forms of fee for the economic participating of shareholders in activity of enterprises of consumer co-operation are certain. Classification of forms of economic participation of shareholders in functioning of organizations of consumer co-operation is worked out. The role of economic participation of shareholders in activity of consumer society is reasonable.

Keywords: consumer co-operation, shareholder, economic participation of members of consumer society, function of economic participation, form of economic participation, results of economic participation, form of fee for economic participation.

Постановка проблеми. Однією із фундаментальних засад кооперативної ідентичності є принцип економічної участі пайовиків, який передбачає взаємодопомогу і забезпечення членам кооперативу економічних зисків у разі їх участі в господарській діяльності товариства.

У відповідності до «Декларації про кооперативну ідентичність» цей принцип означає, що члени кооперативу рівною мірою здійснюють свій внесок і демократично контролюють капітал свого кооперативу, отримуючи винагороду в залежності від економічної участі [1].

Унікальною особливістю функціонування споживчого кооперативу є спрямованість вирішення економічним шляхом соціальних проблем його членів. Саме тому, системоутворюючим принципом діяльності кооперативу виступає принцип його матеріального зв'язку з пайовиками. Проявом дії цього принципу є, з одного боку, сукупність низки економічних переваг, якими може скористатися кожен пайовик і які мають спонукати його до максимально можливої участі в діяльності кооперативу та забезпечення успішного функціонування підприємств в цілому, а з іншого - прагнення до самофінансування діяльності споживчого товариства.

В залежності від форм економічної участі пайовиків, їх цільової спрямованості та значущості в діяльності підприємства формуються відповідні механізми співробітництва споживчого товариства зі своїми членами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуючі в науковій літературі небагаточисленні трактування поняття економічної участі пайовиків з різною мірою деталізації відображають форми (види) такого партнерства з кооперативом [2,3,4].

Так, на думку Л.А. Сипко економічна участь пайовиків полягає з одного боку, у формуванні і демократичному контролі капіталу свого споживчого товариства, а з іншого – передбачає особистий внесок у об'ємі (результативні) показники його господарської діяльності [2].

Більш широке визначення сутності цього поняття з точки зору можливих форм економічної участі пайовиків в діяльності споживчого товариства дає Л.П. Наговіцина: участь у формуванні первинного капіталу і його подальшому накопиченню, придбанні товарів у магазинах споживчого товариства, здачі сільгосппродукції своєму споживчому товариству, наданні тимчасово вільних грошових коштів кооперативу [3].

На думку інших науковців, економічна участь являє собою реалізований потенціал пайовиків в підприємницьку діяльність, формуванні і реалізації пропозиції, яка збільшує сукупний обсяг діяльності і додану вартість [4].

З таким трактуванням економічної участі пайовиків саме споживчого товариства важко погодитись, оскільки це суперечить головним цілям його функціонування.

Підприємницька діяльність має на меті отримання прибутку, а споживче товариство зорієнтовано на задоволення потреб пайовиків, насамперед, за рахунок економії їх коштів. З тих же причин економічна участь пайовиків не може створювати додану вартість, оскільки ще з часів рочдельців споживче товариство прагне реалізовувати їм товари і послуги за фактичною собівартістю. Варто зауважити, що підприємницька діяльність споживчого товариства може мати місце тільки у товарно-грошових відносинах з некооперованим населенням. І в цьому випадку, пайовики можуть приймати участь в підприємницькій діяльності споживчого товариства, формуючи частину його товарних запасів шляхом збуту продукції приватних господарств.

В цілому ж, вищенаведені трактування зосереджують увагу на двох основних аспектах партнерства споживчого кооперативу та його членів: по-перше, фінансування/інвестування пайовиками свого споживчого товариства і, по-друге, формування результатів його діяльності.

Однак такі підходи не дозволяють розкрити в повній мірі зміст економічної участі пайовиків, оскільки поза увагою залишається глибинна сутність цієї категорії.

Метою статті є дослідження змістовності категорії «економічна участь пайовиків» та обґрунтування її ролі в забезпеченні діяльності кооперативних організацій.

Результати дослідження. З моменту утворення споживчого товариства між ним і пайовиком виникають кооперативні відносини, які включають відносини управління кооперативом і економічну участь членів в його функціонуванні. Зважаючи на це, економічне співробітництво між пайовиками і товариством також доцільно розглядати через призму відносин, які виникають в процесі такого партнерства (співпраці).

На нашу думку, в узагальненому вигляді економічна участь пайовиків як економічна категорія є відображенням сукупності організаційних, економічних і правових відносин між членами-пайовиками і споживчим кооперативом як юридичною особою з приводу забезпечення взаємовигідного партнерства в процесі функціонування споживчого товариства.

Багатоаспектність цих відносин знаходить своє відображення у ролі, яку економічне співробітництво пайовиків і кооперативу відіграє у досягненні цілей діяльності споживчої кооперації.

Саме економічна участь пайовиків в господарській діяльності споживчого товариства є концентрованим виразом основної фундаментальної ідеї кооперації - розв'язання соціальних проблем своїх членів економічним шляхом на засадах демократичного управління. Ці завдання обумовлюють функції, які економічне співробітництво покликано виконувати з огляду на вищезазначену стратегічну мету (рис.1).

Насамперед, соціальна функція економічної участі пайовиків забезпечує реалізацію соціальної місії споживчої кооперації – підвищення життєвого рівня своїх членів шляхом задоволення їх різноманітних потреб. Економічна функція відображає господарський механізм досягнення соціальної місії – за рахунок збільшення сукупних доходів пайовиків.

Матеріальна участь пайовиків створює зацікавленість в управлінні справами організації і обумовлює потребу в постійному контролі. З огляду на це, контрольна функція економічної участі проявляється в демократичному контролі пайовиками фінансових ресурсів споживчого товариства, сформованих за рахунок їх коштів.

Таким чином, економічна участь в діяльності споживчого товариства створює для пайовиків можливість збільшення особистісних сукупних доходів від всіх існуючих форм такого співробітництва.

Дослідження світової практики дозволяють виділити три типи економічної участі пайовиків у функціонуванні споживчого товариства.

Найбільш розповсюдженою, класичною і історично сформованою є економічна участь при індивідуальному членстві. Зрозуміло, що в такому випадку всіма перевагами від співробітництва зі споживчим товариством користується тільки фізична особа-член кооперативу. І, незалежно від розміру сплаченого пайового внеску, пайовик має право одного голосу.

Досить часто в кооперативах розвинутих країн світу використовується інший тип - економічна участь при сімейному членстві. В такому випадку членом-пайовиком вважається сім'я, про що свідчить видача однієї членської книжки. Характерною особливістю такого

типу співробітництва є суттєве підвищення ефективності економічної участі, оскільки пільги розповсюджуються на всіх членів родини, що обумовлює значне зростання розмірів отриманої економічної вигоди. Втім, слід зауважити, що тільки один член сім'ї (як правило, голова) має право участі в управлінні і контролі діяльності споживчого товариства [5].

На нашу думку, застосування такого типу економічної участі пайовиків в діяльності кооперативних організацій України сприяло би більш коректному визначенню чисельності фізичних осіб, які користуються перевагами функціонування кооперативних підприємств, оскільки на практиці за рахунок індивідуального членства задовольняються потреби всіх членів родини пайовика. Втім, слід зазначити, що його впровадження потребує розробки механізму врахування складу сім'ї і подальших її змін (вибуття членів, їх смерті тощо).

Рис. 1. Взаємозв'язок функцій економічної участі пайовиків у діяльності споживчого товариства (узагальнено автором)

Третій тип економічної участі пайовиків - участь при колективному членстві - по різному визначається кооперативними системами різних країн. Так, з точки зору російських науковців, колективне членство трактується як приналежність організації до споживчого товариства і пов'язане з цим володіння майновими і немайновими благами з правом отримання у відповідності до сплачених пайових внесків частки розподіленого зі підсумками господарської діяльності прибутку [6].

Українське законодавство більш детально відображає особливості економічної участі за колективного членства. Згідно ст.6 Закону України «Про споживчу кооперацію» колективними членами споживчого товариства можуть бути селянські (фермерські) господарства, колективні сільськогосподарські підприємства, господарські товариства, кооперативні, державні та інші підприємства, що поділяють його цілі і інтереси [7].

Протягом всього періоду функціонування організацій споживчої кооперації формувалася і система економічної участі пайовиків в їх діяльності.

На наш погляд, в узагальненому вигляді взаємозв'язок і взаємообумовленість основних складових цієї системи можна відобразити наступним чином (рис. 2).

Не зважаючи на важливу ресурсоформуючу роль пайових внесків в функціонуванні споживчого товариства цільовою формою економічної участі пайовиків є, безумовно, участь в господарській діяльності товариства. Головними факторами впливу на здійснення придбань в кооперативних магазинах є, насамперед, розмір кооперативних виплат, який забезпечує пайовикам економію коштів, асортимент і якість товарів/послуг, зручність розташування підприємств тощо. Саме забезпечення можливостей придбання товарів за справедливими цінами є однією з головних цілей створення кооперативу.

Слід зазначити, що економічна участь пайовиків впливає не тільки на господарську діяльність кооперативу, а й забезпечує реалізацію його соціальної мети шляхом задоволення потреб пайовиків у якісних товарах і послугах за справедливими цінами, збільшення грошових доходів пайовиків за рахунок передбачених різноманітних пільг, забезпечення збуту придбаної у них продукції, що позитивно відображається на виробничо-господарському потенціалі споживчого товариства, оскільки збільшуються товарні ресурси для переробки, виробництва і реалізації продукції.

Широкого розвитку така форма економічного співробітництва отримала внаслідок особливостей функціонування системи споживчої кооперації в період адміністративно-командного управління економікою. Поступова націоналізація майна споживчої кооперації в містах і зсування сфери діяльності системи переважно в сільську місцевість, обумовили необхідність розширення ресурсної бази для розвитку торгівельної і виробничої діяльності.

Надзвичайно ефективною формою економічної участі пайовиків є кредитування споживчого товариства. В практиці діяльності організацій споживчої кооперації існує можливість внесення пайовиком додаткових пайових внесків на формування фінансових ресурсів. Залучення коштів пайовиків на умови позики є джерелом формування власного оборотного капіталу і фінансування поточної діяльності споживчого товариства, зменшує потреби в залученні позикових коштів із зовнішніх джерел.

Підвищити ефективність і привабливість такої форми співробітництва можливо шляхом адресного залучення коштів пайовиків. Конкретизація мети залучення коштів (для фінансування окремих видів діяльності, або окремих підприємств, господарських одиниць) дозволить оцінити доцільність вкладання коштів і ефективність їх використання. В цілому ж, для пайовиків така форма співробітництва є вигідним вкладанням вільних грошових коштів, адже сприяє, з одного боку, покращенню (розширенню) можливостей задоволення потреб пайовиків за рахунок функціонування споживчого товариства, а з іншого, збільшенню їх грошових доходів.

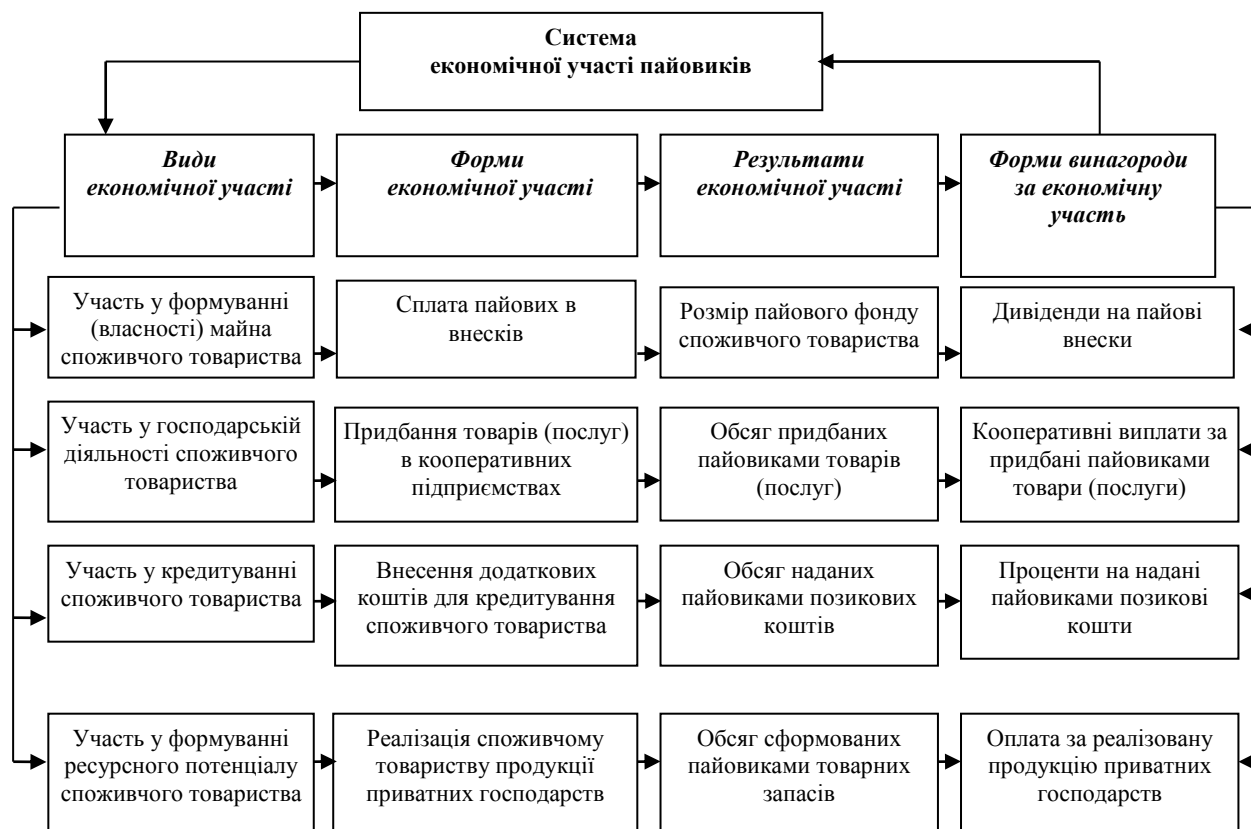

Рис. 2. Система економічної участі пайовиків в діяльності споживчого товариства (систематизовано автором).

Унікальність системи економічної участі пайовиків в діяльності кооперативних підприємств обумовлена ще й тим, що система споживчої кооперації найбільш пристосована до ринкової економіки, оскільки, з моменту свого створення використовує ринкові інструменти господарювання і управління.

Удосконалення елементів ланцюжка «форми економічної участі → результати економічної участі → винагорода за економічну участь» мають на меті забезпечити високу ефективність системи, насамперед, шляхом створення зацікавленості у співробітництві саме з боку пайовиків.

Ступінь розвиненості вищезначеної системи характеризують, насамперед, форми економічної участі, які відображають місце і роль кожної з них в діяльності споживчого товариства (табл.1).

Таблиця 1.

Класифікація форм економічної участі пайовиків в діяльності кооперативних організацій (розроблено автором)

Ознака класифікації	Складові елементи
I. За цілями створення кооперативу	1. Основна участь: - сплата пайових внесків; - придбання товарів/послуг в кооперативних підприємствах. 2. Додаткова участь: - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу; - реалізація кооперативним підприємствам продукції приватних господарств.
II. За черговістю участі	1. Первинна участь: - сплата пайових внесків; 2. Вторинна участь: - придбання товарів/послуг в кооперативних підприємствах; - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу; - реалізація кооперативним підприємствам продукції приватних господарств.
III. За ступенем активності участі	1. «Пасивна» участь: - сплата пайових внесків; - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу . 2. «Активна» участь: - придбання товарів/послуг в кооперативних підприємствах; - реалізація кооперативним підприємствам продукції приватних господарств.
IV. За монетарною формою участі	1. Грошова форма: - сплата пайових внесків в грошовій формі; - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу в грошовій формі; - придбання товарів/послуг в кооперативних підприємствах. 2. Негрошова форма: - сплата пайових внесків в негрошовій формі; - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу в негрошовій формі; - реалізація кооперативним підприємствам продукції приватних господарств.
V. За впливом на функціонування кооперативу:	1. Формування фінансового потенціалу: - сплата пайових внесків; - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу.

	2. Формування ресурсного потенціалу: - реалізація кооперативним підприємствам продукції приватних господарств. 3. Формування результатів діяльності: - придбання товарів/послуг в кооперативних підприємствах.
VI. За видами діяльності кооперативу	1. Операційна діяльність: - придбання товарів/послуг в кооперативних підприємствах; - реалізація кооперативним підприємствам продукції приватних господарств 2. Інвестиційна діяльність: - сплата пайових внесків. 3. Фінансова діяльність: - внесення додаткових коштів для кредитування кооперативу.

Як свідчить інформація таблиці, саме різноманітність форм економічної участі пайовиків є системо утворюючим чинником функціонування кооперативних організацій. В залежності від впливу окремих складових економічної участі членів кооперативу формується як потенціал його поточної діяльності, так і створюються засади сталого розвитку в майбутньому.

Для пайовиків економічна участь в діяльності кооперативних підприємств забезпечує отримання додаткових доходів у вигляді кооперативних виплат, отриманих пільг.

Споживчі товариства, формуючи власну соціальну базу, сприяють збільшенню обсягів діяльності (товарообігу, виробництва тощо) і зміцненню фінансового стану своїх організацій. Це, в свою чергу, створює потенціал розширення соціальної бази споживчої кооперації і забезпечує вступ нових членів (рис.3).

Рис.3 Вплив економічної участі пайовиків на функціонування споживчого товариства. (запропоновано автором).

Ступінь узгодженості економічних інтересів споживчого товариства і його членів відображає механізм економічної участі пайовиків, здатний забезпечити умови для отримання рівнозначного зиску обом сторонам і уникнення «упущеної вигоди». Збільшення чисельності пайовиків свідчить про свідому зацікавленість населення в участі у діяльності споживчого кооперативу, сприяє нарощенню фінансового і майнового потенціалу, збільшенню обсягів діяльності і, в підсумку, до підвищення конкурентоспроможності кооперативної організації.

Висновки і пропозиції. З загальноекономічної точки зору, саме економічну участь пайовиків можна розглядати як унікальний симбіоз економічних і управлінських механізмів забезпечення ефективності функціонування кооперативних підприємств і споживчої кооперації в цілому.

В сучасних соціально-економічних умовах для самовідродження споживчої кооперації треба перевернути сформовану кооперативну «піраміду», поставивши в основу - інтереси рядових членів кооперативів.

Розробка ефективного механізму економічної участі пайовиків в господарській діяльності кооперативу має на меті, з одного боку, повернути членам кооперативу відчуття економічної доцільності такого партнерства і, з іншого, - відновити фінансову стійкість підприємств та дозволити системі споживчої кооперації гідно конкурувати з іншими торговельними підприємствами на території її діяльності. Зрозуміло, що запровадження різноманітних форм співробітництва має базуватися на загальному принципі - будь-яке економічне партнерство має бути оплаченим і взаємовигідним.

Отже, створення механізму економічної участі пайовиків, його ефективне функціонування не тільки забезпечить стійкий розвиток кооперативу в конкурентному середовищі, зміцнення його соціально-економічного потенціалу, але й підвищить рівень життя пайовиків.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Макферсон Я. Принципы кооперации для XXI века/ Я. Макферсон. – Белгород: Изд-во БНПК, 1997. - 58с.
2. Сипко Л.А. Научно-организационные основы совершенствования экономических отношений организаций потребительской кооперации в условиях формирования рыночной экономики/ Л.А. Сипко. – Новосибирск: ИЭ и ОПП СО РАН, 1999. - 248с.
3. Наговицина Л.П. Методические рекомендации по организации экономического участия пайщиков и кооперативным выплатам / Л.П.Наговицина – Новосибирск: Сибирский университет потребительской кооперации, 2002. - 20с.
4. Ширяева Т.Ю. Управление отношениями в кооперативном секторе экономики // Вестник БУПК, № 3. - Белгород, 2010. – С.210-218.
5. Ефремова Г.М. Потребительская кооперация XXI века/ Г.М.Ефремова. – Новосибирск: СибУПК, 1999. – 240с.
6. Беривальд А.Р. Потребительская кооперация в условиях перехода к рыночной экономике: Проблемы членских отношений/ А.Р. Беривальд, А.В. Цихоцкий – Новосибирск: ВО «Наука», Сибирская издательская фирма, 1993. – 168с.
7. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 № 2687-ХІІ (зі змінами і доповненнями) // ВВР. – 1992. - № 30.